

KARACA OĞLAN'IN ŞİİRLERİNİ NASIL YAYIMLAMALIYIZ?

How Should We Publish the Poems of Karacaoğlan?

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU*

ÖZ

Karaca Oğlan Türk saz şiiri tarihinin en güçlü ve en tanınmış âşığıdır. Bu şöhreti, onun Anadolu'da olduğu kadar Anadolu dışı Türk Dünyasında da tanınmasına, sevilmesine ve sahiplenilmesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak Anadolu'da on kadar il, ilçe ve beldemiz ona sahip çıkmaktadır. Ayrıca ülkemizin dışında da ona sahiplenen coğrafyalar vardır. Onun bu çok yönlülüğü şiirlerine de yansımış ve ona sahiplenilenler âdeta Karaca Oğlan'ı kendi ağız özellikleriyle bağlamaya çalışmışlardır. Böylece âşığın şiirleri dil yönünden olduğu kadar şekil yönünden de değişmelere, hatta bozulmalara uğramıştır. Ayrıca onun şiirleri başka âşıklara bağlanırken başkalarının şiirleri de ona bağlanmıştır. Ortaya çok bilinmeyenli bir Karaca Oğlan çıkmıştır. Makalemizde bu bilinmeyenlerden birini çözmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler

Karaca Oğlan, şiir, değişme

ABSTRACT

Karaca Oğlan is the strongest and the most well known Turkish popular poet singer of Turkish popular poet history. His fame leaded him to be known, loved and ownaged not only in Anatolia but also in Turkish world out of Anatolia. So, tens of provinces, districts and towns in Anatolia made a claim to him. Also there are many places out of our country where made a claim to him. His multi sophistication reflected to his poems and the people who made a claim to him tried to bind Karaca Oğlan with their dialect feature. So, the poems of our Turkish popular poet singer exposed changes even deformation regarding language and also form.

Also, his poems are bounded to other Turkish popular poet singers and others' poems are bounded to him. Then a multi unknown Karaca Oğlan mystery occurred. We will try to solve one of those unknowns in our article.

Key Words

Karaca Oğlan, poem, changing

Yaşadığı 17. yüzyılın değil, Türk saz şiiri tarihinin en güçlü âşığı olan Karaca Oğlan, hakkında en çok yayın yapılan âşığımızdır. 1914 yılından beri, neredeyse bir yüzyıldan beri hakkında yayın yapılan bu âşığımızın hayatı bilinmezlerle doludur. Ona sahiplenmek isteyen il ve ilçelerin sayısı on kadardır. Biz ona gerçek bir doğum ve ölüm yeri bulamamışken, şiirlerinin asıl şekilleri konusunda anlayamamışken bir de Karaca Oğlanların sayısını artırmakla meşgulüz. Aralıklarla da olsa 35 yıldan beri Karaca Oğlan üzerine çalışan; makale, bildiri ve konferanslarıyla onu tanıtmaya çalışan; son olarak da 2004 yılında 1030 sayfalık bir kitap ortaya koyan bir Karaca Oğlan âşığı olarak, onunla ilgili çeşitli sorunlar-

la karşı karşıya olduğumuzun farkındayım. Dolayısıyla bu sorunların çözülmesi konusunda üzerimize fazlasıyla sorumluluk yüklendiğinin de farkındayım. Biz bu yazımızda bu sorunlardan birini ele alacak, önerilerimizi ortaya koyacak ve bir sonuca ulaşmaya çalışacağız.

Ülke genelinde; halk edebiyatı, halk bilimi, âşık edebiyatı, edebiyat ve benzeri konularda 1973'ten beri bilimsel toplantılar düzenlenmektedir. Bu toplantılara katılmak isteyip de uygun bir konu bulamayanların ilk el atacakları konu Karaca Oğlan olacaktır. *Karaca Oğlan ve Aşk*, *Karaca Oğlan'da Tabiat*, *Karaca Oğlan ve Dağlar*, vb. konularla, ilk ve son defa Karaca Oğlan'a eğilenler, sadece âşığımızın bibliyografyasını zen-

* Karatay Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, saimsakaoglu@hotmail.com

ginleştirmektedir. Onun için diyoruz ki, konumuzun açıklığa kavuşması ancak Karaca Oğlan üzerinde ısrarla araştırma yapanlarla mümkün olacaktır.

Karaca Oğlan şiirlerinin çeşitli kaynakları vardır. Bunların başında *yazılı kaynaklar* gelmektedir. Cönkler, Karaca Oğlan şiirlerinin en eski kaynaklarını oluşturmaktadır. Özellikle 18 ve 19. yüzyıllarda düzenlenen cönkler, âşığımızın anlaşılmasını kolaylaştıran kaynakların başında gelmektedir. Bazı yazma ve mecmualarda da Karaca Oğlan şiirlerini bulabiliyoruz.

İkinci kaynak bölümü ise ağızdan ağza anlatılan, bizim *sözlü kaynaklar* adını verdiğimiz, insanlardan derlenen şiirlerdir. Çeşitli sebeplerle Karaca Oğlan'ı seven, şiirlerini ezberleyen, kendilerine özel olarak "usta malı söyleyenler" adını verdiğimiz insanlar, bir yandan kendi şiir zevklerini tadmak, bir yandan da âşığı sevenlere hoşça vakit geçirmek için bu şiirleri söylerler.

Birinci bölümdeki kaynaklardaki şiirlerin değişme oranı son derece zayıftır. Ancak bir cönkten başka bir cöng ve deftere aktarılırken dikkatsiz kâtiplerin yazım hatalarıyla şiirlerde değişiklik yapılabilir. Hatırlatalım, bu değişikliğin oranı son derece düşüktür.

Buna karşılık kaynak şahıslardan alınan şiirlerde büyük oranda değişiklik olmaktadır. Sayıları artırılan veya azaltılan dörtlüklerin yanında yerleri değiştirilen dörtlüklere de sıkça rastlamaktayız. Mısra değişmeleri, kelimelerin yer değiştirmeleri de sıkça görülmektedir.

Bu değişikliklerin sebepleri arasında, usta malı söyleyenlerin zevkleri ve hafızaları da önemli bir yer tutmaktadır. Onlara göre hoş olmayan mısra kısmen veya bütünüyle değiştirilmektedir. Hatta hatırlanılmayan mısraların yerlerine, şiiri okuyanın uydurduğu,

siz yaratıverdiği de diyebilirsiniz, mısra konuluvermektedir.

Değişikliklerin bir sebebi de, zamanla eskiyen veya az kullanılır hâle gelen kelimelerin yerlerinin yenilerine bırakmasıdır. Hatta anlamı unutulmuş kelimeler ses benzerliğinden yola çıkılarak farklı anlamlı, benzer sesli kelimelerle değiştirilmektedir. Sebeplerin sayısını artırabiliriz; gerekirse onların örneklerine de yer verebiliriz.

Hatırlayalım, atasözleri ve deyimleri bugünlere gelinceye kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Öyle ki, bazen bir atasözü neredeyse bütünüyle değişmektedir. Ancak bu değişme kelimelerde olmakta, yapı korunmaktadır. Aşağıda, *Divânü Lûgati't- Türk* (1074) 'te yer alan bir atasözünü günümüze doğru yapacağı yolculuk verilecektir.

Endik uma ewlikni ağırlar (I /106)

...

Şaşkın /Ahmak misafir ev sahibini ağırlar. (Günümüzdeki şekiller.)

Ya aradaki uğrak yerleri nerededir? Aşağıda 1074-2010 yolculuğunun ara istasyonlarından bazı örnekler verilecektir.

Konuğun kutsuz ev issini ağırlar (1480 / Atasözleri, 389)

Ahmad konuk ev issisini ağırlar (1612 / Megiser-Oy, 216 / 7)

Misafirin akılsız ev sahibini ağırlar (1886 / Şinasi-Ebüzzıya, 3479)

Görüleceği üzere atasözümüz, yüklemi dışında bütün kelimelerini değiştirmiş ve günümüze kadar gelebilmiştir. Bu durumu deyimlerimizde, mânilerimizde, türkülerimizde, tekerlemelerimizde, vb.de de görebiliriz. Türk halkının zevkine emanet edilen Karaca Oğlan mahlash şiirlerinde de aynı değişiklikleri görebiliriz.

Örnek

Sadece bir mısramı ele alacağımız

koşma dört dörtlükten oluşuyor. Dörtlüklerin son mısraları aynen tekrar ediliyor: *Kerem eyle gönül gel vazgelelim*. Mısra ikinci dörtlüğün ilk mısraı... Önce dörtlüğün tamamını alalım; ancak mısramız çok farklı okunuşlara sahip olduğu için biz onu üç ayrı şekliyle ele alacağız:

***Gül-i verdim gelmez benim yanıma
Gülü verdim gelmez benim yanıma
Gülüverdim gelmez benim yanıma***

*Türlü cefaları kılar canıma
Öldürür âhırı gider kanıma
Kerem eyle gönül gel vazgelelim*

(Ergun 1971: 326-327, Öztelli 1978: 318; Cunbur 1973: 350; Karaer 1973: 170-171; Sakaoğlu 2004: 497)

Burada yer alan; *Gül-i verd (im)*, *Gülü verdim* ve *Gülüverdim* söyleyişleri elbette ayrı ayrı anlamları taşıyor ve her birinin uygunluk oranı da farklı farklıdır. Şimdi bu söyleyişleri inceleyelim:

gül: i. Far. Herkesçe bilinen çiçek (Şemseddin Sami), gülgillerin örnek bitkisi (*Türkçe Sözlük* 2005, 804).

verd: i. Ar. Gül çiçeği (*sözlükler*).

gül-i verd, ilki Farsça, ikincisi Arapça olan iki kelimenin Farsça kurala göre oluşturdukları bir tamlamadır. Ancak burada *gül*'ün farklı bir anlamı vardır. Zaten Farsçada *gül* kelimesi genel olarak *çiçek* anlamında kullanılır. O hâlde tamlamadaki *verd*'i gül, *gül*'ü ise *çiçek* olarak algılayacak ve şiirimizdeki *gül-i verdim* tamlamasını da "gül çiçeğim, gülüm" olarak kabul edeceğiz. O zaman mısra, "Gül çiçeğim, gülüm [sevdiğim] benim yanıma gelmez" olarak açıklanmalıdır.

Mısran ikinci şeklinde ise, "[Sevdiğime] Gülü verdim [gülümü almadığı gibi] yanıma [da] gelmedi" anlamı vardır.

Sonuncu şekil ise, Türkçe olan *gül-mek* fiili ile ilgilidir. [Ben ona] Gülüverdim [ama o] yanıma gelmedi"

Bu üç açıklama da mısran yapısına uygundur. Şiiri yayımlayanlardan Ergun ve Öztelli *Gül-i verdim*, Cunbur ve Karaer *Gülü verdim* söyleyişlerini öne çıkarmışlar ama bizim yukarıdaki yorumlarımıza benzer bir görüş açıklamak yoluna gitmemişlerdir. Biz, 2004 baskılı *Karaca Oğlan* kitabımızı gözden geçirirken epey tereddüt ettik. İlk baskıdaki *Gülü verdim*'i *Gül-i verdim*'e çevirmenin daha uygun olacağına karar verdik.

Zaman zaman baktığımız ve daha az sayıda şiire yer veren Başgöz ve Özdemir'de bu şiir yer almamıştı.

Acaba, biz araştırmacılar, şiirleri yayına hazırlayanlar bu mısraı nasıl yazmalıyız?

Birini seçip öbürlerini de okuyucularımıza duyurmalı mıyız? Bu konuda başvurulacak başka bir yöntem daha vardır: Mısran dörtlükteki yeri ve dörtlüğün şiirin tamamındaki yeri nedir? Bunlar, bizim seçeceğimiz mısraa yardımcı olabilecekler midir? Bu durum şiirden şiire göre değişebilir. Bu şiirimizde dörtlüğün öbür mısraları ile şiirin öbür dörtlükleri bize yardımcı olamamaktadır.

O hâlde takdir yayıncıya bırakılmış olmaktadır. Her yayıncı, şiiri yayımlayacak olan Karaca Oğlan araştırmacısı veya antoloji hazırlayan takdir sahibi olacaktır. Bence bu durum, kapıyı fazla aralamak anlamına gelecektir.

Örnek

Karaca Oğlan'ın şiirlerini derleme tarihinin 100 yıl geriye götürülebileceğini söylemiştik. Ancak, 1926 yılında başlayan Darülelhan derlemelerinden bir süre sonra Devlet Konservatuvarı tarafından yeni bir atılımla başlatılan türkü derlemeleri bir zamanlar Milli Folklor

Enstitüsünün arşivinde idi. Ancak bu ürünlerin şimdi nerede olduğunu bilemiyoruz. Bunlardan bize kadar ulaşabilenlerden birkaç tanesini *Karaca Oğlan* adlı kitabımızda (s. 972-975) yayımlamıştık. Aşağıya, bu derleme gezilerinin birinde, 15 Temmuz 1941 tarihinde Saimbeyli’de derlenen bir şiirin / türkünün sadece bir dörtlüğünü ele alacağız.

*Huri melek var mı senin soyunda
Arzumanım kaldı usul boyunda
Arefe gecesi bayram ayında*

Boynuna dolanan kollar öğünsün
(Sakaoğlu 2004: 975)

Hemen bütün Karaca Oğlan kitaplarında onun “...öğünsün” redifli iki şiirine yer verilir. Bu şiirler âdeta bir şiirin ikiye bölünmüş şekli gibidir. Nitekim bazı dörtlükleri bütünüyle ortaktır. Aldığımız dörtlük de bunlardan biridir. Dörtlük, şiirlerin birinde ilk, öbüründe ikinci dörtlüktür. 1310 Saimbeyli doğumlu öğretmen Saim Özarslan’dan alınan türküde de dörtlüğümüz ikinci sıradadır. İlgi çekici bir not olarak şunu söyleyebiliriz. İlk dörtlüğün önünde “Hay dost canım hey”, ikinci dörtlüğün önünde ise “Ey dost canım ey ey” sözleri yer alıyor.

Gelelim, bu derlemenin yapıldığı yıllardaki kitaplarda yer alan şekillere... Biz bu eserlerin daha sonraki baskılarından yararlandık. Birinci mısralar her iki şiirde de aynen yer alıyor. İkinci mısralar ise şöyledir:

Arzumanım kaldı usul boyunda
(Ergun 1971: 150)

*

Kız nazarım kaldı usul boyunda
(Ergun 1971: 151)

Üçüncü mısralar temelde benzer olmakla birlikte derlemede önemli bir değişiklik görülüyor.

*

Şu Kadir gecesi bayram ayında (s. 150)

Kadir gecesinde bayram ayında (s. 151)

Sonuncu mısra, basılı kaynaklarda aynen yer alıyor:

Üstüne gölg’olan dallar öğünsün

Oysa derlemede redifi oluşturan “... öğünsün”ün dışındaki bütün kelimeler farklıdır.

Boynuna dolanan kollar öğünsün

Bu durumu şöylece listeleyebiliriz: *boynuna*, *üstüne* olmuş; *dolanan*, *gölg’olan* olmuş; *kollar*, *dallar* olmuş.

Mısraı, yeni şekillere bağlayarak şöyle diyebilir miyiz?

Boynuna dolanan dallar öğünsün

x

Üstüne gölg’olan kollar öğünsün

Asıl yerlerinde anlamlı olan bu yeni mısralar (!) şiirin havasına uymamaktadır.

O hâlde, şiiri yayımlayanlar ne yapacaklar? Hemen söyleyelim, elbette bu şiir başka kaynak kişilerden de alınmış olabilir. Onları araştırmak zorundayız. Varsa cönklerdeki metinleri de ele almalıyız. Kısacası, bir şiirin asıl şeklini bulmak asla mümkün değildir. Karaca Oğlan gibi topluma mal olmuş bir âşığın şiiri her renge boyanabilir.

Örnek

Karaca Oğlan kitabı hazırlayanlar, şiirlerde geçen yer adlarının bazılarını, bildikleri ve daha meşhur olan adlara bağlamaktadırlar. Bölgede, *Geben* adında bir yerleşim birimi ve *Geben Suyu* diye de bir ırmak vardır. Ancak araştırmacılar, barajından ötürü çok popüler olan *Keban*’ı öne çıkarmaktadırlar. Mısramız şöyledir.

Bugün geçtiğimiz Geben’in suyu
(Sakaoğlu 2004: 564)

Mısraın bir önceki dörtlüğünde; *Ak-kale*, *Çınar*, *Kazanpınar*, *Konur Dağı*, bir sonraki dörtlüğünde ise *Çinçin*, *Göğsün* gibi yer adları görülmektedir. *Geben*’in

yer aldığı dörtlükte ayrıca *Meryemçil Beli* geçmektedir. Nitekim bütün bu adların çoğunluğu kitabımızdaki bir çizimde (s. 987) yer almaktadır. Adı; Ergun *Ceban* (1971: 154), Cunbur (1973: 465), Öztelli (1977: 378) ve Karaer (1973: 241) *Keban* olarak vermişlerdir.

Örnek

Kaynak kişilerin şiirleri aslına en yakın şekilde söyleyecekleri sanılmamalıdır. Kaynaklarda bir yer adına bağlı olarak verilen bir mısra, edebiyat öğretmeni olan derleyicimiz tarafından aynen alınıp bize gönderilmiştir: İrfan Can'ın ulaştırdığı şiir Kadırlı'nın Söğütlüdere köyünde oturan Mustafa Adaş tarafından okunmuştur.

Sana derim sana gül yüzlünün vvası (Sakaoğlu 2004: 778)

Mısra basılı kaynaklarda bir yer adına bağlı olarak verilmektedir. Ergun bu şiirin de iki şeklini vermiştir:

Yürü bire Gündüzlü'nün ovası (1971: 169)

*

Gene göründü Gündeşli ovası (1971: 169)

Ergun, sayfa altındaki notlarla, anılan ovaların coğrafi konumunu vermektedir. Ad; Cunbur ve Öztelli'de *Gündeşli*, Karaer'de *Gündüzlü* şeklindedir.

Biz, "gül yüzlünün" ifadesine uygun olanın "Gündüzlü" olduğu görüşündeyiz. Coğrafi adların, bilgi eksikliğine ve ses benzerliğine bağlı olarak bizleri nasıl yanıltabileceğine şu güzel örneği verebiliriz.

Araban, Gaziantep ilimizin ilçelerindedir. Belki, Karaca Oğlan'ın adını andığı yüzyılda bir köy idi, araştırılması gerekir. Hatırlayınız, Karaca Oğlan bazı şiirlerini âdeta bir coğrafi ad bolluğuyla zenginleştirir. Yani, yer adları sayılırken birbirleriyle ilgili olan adlar aynı şiirde, hatta aynı dörtlükte yer alır.

O, bir şiirinde; *Antep elini, Suboğaz köyünü* anlattıktan sonra *Hısnımansur-Adıyaman, Tevcik*, vb. adları sayar. O bu arada bir de *Araban*'dan söz eder.

Araban elinden bir çiçek sokun

Ancak *Araban* adı Ergun (1971: 79) ve Karaer (1973: 140) yayınlarında *Arabın* şeklindedir. Burada bir harf hatası yoktur, *Arab* kavramının ek almış şekli vardır. *Araban* adı acaba bilinmiyor muydu? Ad; Öztelli (1978: 97), Cunbur (1973: 229) ve bizde (2004: 463) özgün şekliyledir.

Araban'ın başka bir macerası daha vardır. Burada da bir şiir ikiye bölünmüş gibidir.

Şiirlerin birinde *Araban* adı geçerken öbüründe *Karaman* adı geçmektedir. Elimizdeki en eski yazılı kaynak Ergun'un baskılarıdır. Orada, ad şöyle yer almaktadır.

Irak derler Araban'ın ilini (1971: 103)

x

Medhederler Karaman'ın ilini (1971: 104)

İlk şiirde *Araban* adından başka *Menevşe Yaylası* ve *Perçem Beli* adları geçmektedir. Bu adlar Ermenek ve Mut ilçelerine yakın yerlerdir. Dolayısıyla mısradaki adın *Karaman* olması daha uygundur. İkinci şiirde ise *Türkmen ili, Kervan Yaylası, Perçem Beli ve Cihan Suyu* adları yer almaktadır. Sonuncu ad ile ilgili olarak,

Beş gün oldu Cihan suyun geçeli

denilmektedir. O hâlde burada yer alacak olan ad da *Karaman* olmalıdır.

Bu şiirde görülen bir özellik de Karaca Oğlan konusunda yazılan kitaplardan birinde altı dörtlükten oluşmasıdır. Ahmet Özdemir'deki farklı dörtlük de, tıpkı Halep'in alınmasıyla ilgili şiirde araya sokuşturulan dörtlük gibi kafaları karıştırmaktadır. O fazla dörtlükte şöyle

bir mısra vardır:

Alaman dağının karı çekilsin (Özdemir 2006: 218)

Bu şiir, Başgöz'de de bu dörtlüğe yer verilmeksizin beş dörtlükten oluşmaktadır (2003: 149).

Yer adlarıyla ilgili başka yanlış okumalar, başka yerde aramalar da vardır. Önce, "...yavrunun" redifli şiirinden bir dörtlük alalım:

*Sabahtan kalkar da Çinçin'i geçer
Vurur deli gönül kaynayıp coşar
Yükletmiş yükünü Göğsün'e çıkar
Göğsünde çalpanır gülü yavrunun*
(Sakaoğlu 2004: 564)

Bu dörtlük baştanbasa sorunlarla doludur. Aşağıda farklı kaynaklardaki yer alış şekilleri verilecektir.

Göğsü'nde çalpanır gülü yavrunun
(Ergun 1971: 154)

Göğsünde çalpanır gülü yavrunun
(Öztelli 1978: 378)

Göksun'da Çalpayız gölü yavrunun
(Cunbur 1972: 341)

Göksun'da Çalpayız Gölü yavrunun
(Karaer 1973: 228)

Biz de 2004'te Öztelli'yle ortak bir şekli yeğlemiştir (s. 564).

Araştırmacı ve yayıncı olarak gelin de bu mısraın asıl şeklini bulunuz; hatta 'aslına en yakın şeklini' demek daha doğru olacak.

İlk kelimemiz Kahramanmaraş'ın Göksun, halk arasındaki söyleyişle, Göğsün ilçesi mi, yoksa *göğüs* kelimesinin ek almış şekli midir?

İkinci kelime, *çalpan*- fiilinin ek almış şekli mi, yoksa bir göl adı olan *Çalpayız* mı? Üçüncü kelime *gül* mü, *göl* mü? Dördüncü kelimenin sorunu öbürleri kadar önemli değildir.

Burada küçük bir alıntı yapacağız; sonunda kararı birlikte vermeye çalışacağız:

İrfan Can, "Göksun yakınlarında

Çalpayız Gölü yokmuş. Emekli orman muhafaza memuru Mehmet Demirci'nin verdiği bilgiye göre, Tekir Yaylası-Sisne köyü civarında Suçatı denilen mevkiye yakınmış. Kahramanmaraş'a daha yakın oluyor." demektedir. Bu arada başka açıklamalarımız da yer alıyor.

Dörtlüğe dikkat edilirse üçüncü mısra da yer adı olarak *Göğsun* yer alıyor; âşığın aşağıda yer adını bir daha kullanması yadırganmalıdır. Ayrıca yükünü yükletip yola koyulan yavrunun (sevgilinin) göğsündeki gülünün [memelerinin] sallandığı anlatılmak istenmektedir.

Bize göre mısraın doğrusu:

Göğsünde çalpanır gülü yavrunun
olmalıdır.

Örnek

Karaca Oğlan'ın şiirlerinde çok farklı değişikliklerin görüldüğünü belirtmiştik. Bunlardan bazılarını dile getirirsek, âşığımızın gerçek şiirine ulaşamamızın sebepleri de ortaya çıkacaktır.

Karaca Oğlan'ın gönül verdiği güzellerin göz rengi *elâ* mıdır, yoksa *ala* mı? Bazı yayıncılar bu konuda ısrarlı davranarak, mesela daima *ala* demektedirler. Şiirleri ilk dörtlüğünün ilk mısraının ilk harflerine göre düzenleyerek veren Cunbur'da tam 44 şiir *ala* ile başlamaktadır: Nu.:14 - 49 (36 şiir), 363 - 369 (7 şiir), 466. Biz de bütün şiirlerde *ala*'yı yeğledik.

Bu konuda iki kaynağın tümüne eğilmek istiyoruz.

İlhan Başgöz genelde *ala* demiş: s. 102, 104, 108, 120, 115, 129, 133, 144, 151,170, vb. O, az da olsa *ela*'yı da kullanmıştır: s. 149, 160. Burada ilgi çekici bir nokta vardır. Başgöz, 160. sayfadaki şiiri S. N. Ergun'dan almış, ancak oraya bağlı kalınmamıştır. Ergun'da *ala* olan (1971: 281) kelime Başgöz'de *ela* şeklindedir. O, ayrıca aslı beş dörtlük olan şiir

rin dördüncü dörtlüğünü de almamıştır!
Ahmet Özdemir'den sadece birer örnek almak isteriz.

Ala gözlüm benim ile gidersen (s. 218)

x

Elâ gözlü benli dilber (s. 113)

Karaca Oğlan'ın gönül verdiği güzellerden bazılarının gözleri için söyledikleri şöyledir:

Bana kara diyen dilber

Gözlerin kara değil mi (Sakaoğlu 2004: 449)

x

Sen de bu ellerde kal kara gözlüm (Sakaoğlu 2004: 514)

x

Göğsün düğmesin çöz kara gözlüm (Sakaoğlu 2004: 515)

x

Kömür gözlüm seni senden sakındım (Sakaoğlu 2004: 489)

x

Şâd u hurrem olup gül kömür gözlüm (Sakaoğlu 2004: 515)

Onun iki şiiri *kara gözlüm* (Sakaoğlu 2004: 514-515), bir şiiri de *kömür gözlüm* (Sakaoğlu 2004: 515-516) rediflidir.

Ancak bu işte asıl sorumlu olan Karaca Oğlan'dır. Bir tek güzelden bahsedilen ve dört dörtlükten oluşan şiirde anlatılan güzel hangisidir? Mısralar, şiirin ilk ve son dörtlüklerinden alınmıştır:

Sen de bu ellerde kal kara gözlüm (Sakaoğlu 2004: 514)

x

Ala göz üstüne saçlar büyümüş (aynı şiir)

Acaba bu değişiklikleri de yayıncılar yapmış olmasın!

Fuad Köprülü, son kitabında *ala*'ya daha çok yer vermiştir (1962: 334, 335, 336), *elâ* ise daha azdır (s. 338, 339).

Örnek

Bazı kelimelerin anlamları verilir-

ken kullanıldığı yerden daha çok şekline dikkat edilmiştir. Bu konuda bizim de *Karaca Oğlan* kitabımızda bazı yanlışlara düştüğümüz görülmüştür. Aşağıda, nedense çok önceleri Ergun tarafın anlamı verilmekle birlikte pek çok yayıncının gözünden kaçan bir kelimeyi sunuyoruz:

Tereviyi yuyup kodular taşa (Ergun 1971: 307)

Ergun *terevi* kelimesi için 20. basıkıda (1971, hazırlanışı 1948) şu anlamı veriyor: *yenen bir ot* (s. 307). Kelimeye; Cunbur (1973: 396), Karaer (1971: 398) ve Soylu (1974: 31) *teravih namazı*; Öztelli (1978: 422) *teravi namazı* anlamını vermektedir. Soylu 23 yıl sonra hazırladığı *Karacaoğlan Sözlüğü*'nde ise; *dere otu, tere otu, su teresi* (1997: 699) gibi karışık bir anlam vermiştir. Biz ise *tere otu, su teresi* anlamını vermiştik (2004: 731). Özdemir'in yayınında ise *Yöresel dilde tere otu* anlamı verilmiştir. Kelimeler Ergun ve Özdemir'de sayfa altında, öbürlerinde ise sözlüklerde yer almaktadır.

Doğrusu, Teravih Namazının yunulup taşa konulmasının ne olduğu düşünülmeliydi, biz bunu beklerdik.

Örnek

Sözlüklere bakılarak yapılan anlamlandırmalarla kelimenin kullanıldığı yere bakılmaksızın yapılan anlam yüklenilmesi işimizi zorlaştırmaktadır. Hatta, birden fazla anlamı olan kelimelere de dikkat edilmelidir.

Aşağıdaki mısra ve benzerleri de Karaca Oğlan araştırmalarını zora sokmaktadır.

Bir hümâ bakışlı on dört yaşlının (Sakaoğlu 2004: 538)

Mısraı, önce son yayınlardan birinde arayalım.

Bir ceren bakışlı on dört yaşlının (Özdemir 2006: 239)

Biz sözlüğümüzde *hüma'yı* bir kuş

olarak tanımlamışız: *Tüyleri yeşil renkli olan, yükseklerde uçan bir alıcı kuş, Cennet kuşu* (2004: 701). Özdemir ise sayfa altında *ceylân* demiş (s. 239). Ya öbür kaynaklar? Ergun (1971: 148), Öztelli (1978: 156), Karaer (1971: 206) *hüma*; Cunbur (1973: 90) ise *hümâ* olarak veriyor. F. Köprülü (1962: 352) ile M. Uyguner de (1989: 77) *hüma* diyorlar. Peki, Özdemir *ceren*'i nereden buldu?

Örnek

Bugün pek az kullanılan, hatta unutulmuş kelimelerin yerlerine anlamdaş kelimelerin geçirildiğini görüyoruz. Aşağıdaki dörtlüğün kafiye düzenine bir bakalım.

*Yörüdükçe ak bilekler **sallanır***

*Söyledikçe şirin diller **ballanır***

*Söylemen yiğide belki **gücenir***

Muhabbet halından bilmen mi gelin

(Sakaoğlu 2004: 547)

Âşığımız, kendinden beklenildiği üzere *sallan-* ve *ballan-* fiil gövdeleriyle kafiye oluşturmuştur, ancak *gücen-* fiili anlam olarak uysa bile kafiye oluşturamamıştır. Bu durumu Karaca Oğlan'ın pek çok şiirinde görebiliriz: Şiirler bozulmuş! Ya doğrusu? Acaba *gücen-* fiilinin bölge ağzında kullanılan bir karşılığı yok muydu? Karaca Oğlan *gücen-* fiilini kullanmış mıydı? Karaca Oğlan coğrafyasında, bugün pek az kullanılan, anlamı ise *gücenmek* olan bir *tellen-* fiili vardır. Biz şiirimize bu fiili yerleştirirsek Karaca Oğlan'ın mısraını ve kafiyesini yakalamış oluruz.

*Söylemen yiğide belki **tellenir**.*

Ergun, Öztelli, Cunbur, Karaer ve Sakaoğlu'da, daha önce verilen yerlerde daima *gücenir* şekli kullanılmış. Peki, *tellenir*'i atıp da yerine *gücenir*'i getiren kimdir?

Örnek

Bu arada bir konuyu gündeme taşımak istiyoruz. Âşık edebiyatı araştır-

maları alanına girdikten bir süre sonra bir olayı öğrendim. Harf İnkılabından hemen önce ve sonra bu alanda kitap ve makale yayımlayan bazı araştırmacılar şiirlere müdahale ederek dilini ve yapısını değiştirme yoluna gitmişlerdir. Burada, yabancı kelimeler şiirden atılıyor, yerine aynı sayıda hecesi olan aynı anlamı veren kelimeler kullanılıyor. Mesela kafiye etkilemedikçe Farsça *ser* kelimesi atılıyor; yerine Türkçe *baş* kelimesi getiriliyor. Bazen hece sayısı da göz ardı ediliyor, mısraın yapısı değiştiriliyordu.

Bu araştırmacıların biri de Eflatun Cem Güney'dir. Onun, anılan dönemlerde yayımladığı makalelerdeki şiirlerde bu durum görülebilir. Bu arada bir konuyu daha hatırlatalım. S. N. Ergun'un *Karaca Oğlan* adlı kitabında yer alan 487 şiirin 80 tanesi Güney tarafından Ergun'a verilmiştir. Kitaptaki şiirlerin altıda birini oluşturan bu şiirlerin benzerleri zaten Ergun tarafından da kitaba alınmıştı. Biz, kitaptaki bu tür benzer şiirlerden birkaçından alacağımız beyit ve dörtlüklerde Güney'in müdahalelerinin izlerini arayacağız.

Dilber kalk gidelim fakirhaneye

İtiraz eyleme gel yavaş yavaş

Didemden akıttım kan ile yaş

Zülfün eylesin tel yavaş yavaş

Kaşların benziyor âb-ı zülâle

Gözlerin hükmeder yedi kırala

Seher vakti olup boyun ırgala

Dokansın tellere yel yavaş yavaş

(Ergun 1971: 256)

Aşağıdaki dörtlükler de aynı kitabın, 'Eflatun Cem'in Topladığı Şiirler' başlıklı bölümden alınmıştır.

Haydi kalk gidelim güzeller baş

Engelden çekinme gel yavaş yavaş

Gözümden akıttım kan ile yaş

Zülfünün teliyle sil yavaş yavaş

*Kaşların benzettim yavru marala
Gözlerin hükmeder yedi kırala
Seher vakti kollarını ırgala
Dokunsun zülûfün gel yavaş yavaş*
(s. 355)

Bu örneğe gelinceye kadar çeşitli şiirlerde görülen bozulmalar üzerinde durmuştuk. Ancak aşağıda dikkatlerinize sunacağımız değişiklikler o türden değişiklikler midir, yoksa merhum Güney'in müdahaleleri midir? Kararı size bırakıyoruz.

İlk mısradaki iki yabancı kelime (*dilber-fakirhane*) atılmış, yerlerine üç Türkçe kelime (*haydi-güzeller-başı*) getirilmiş! İkinci mısradaki ilk kelime olan Arapça + Türkçe birleşik fiil (itiraz eyle-) atılmış, yerine getirilen kelimelerle (engelden çekinme) bu mısra da bütünüyle Türkçeleştirilmiştir. Üçüncü mısradaki tek yabancı kelime (dide) atılmış, yerine Türkçesi (göz) getirilmiştir. Dördüncü mısradaki değişiklik oldukça çoktur. Tek yabancı kelime (zülûf) korunmuş, ancak kullanımı değişmiştir (zülûfün-zülfünün). İlkindeki fiil (tel eyle-), ikincisinde tek kelimeye (sil-) indirgenmiştir. İkinci dörtlükteki en önemli değişiklik Farsça bir tamlamanın atılması (âb-ı zülâl), yerine farklı bir tamlamanın getirilmesi (yavru maral)dir.

Ele alınan bu iki şiir Öztelli (1978: 222, 223) ve Cunbur'da (1973: 84-85, 118) aynen yer alırken Karaer (1971: 279) ve Özdemir'de (2006: 267) ise sadece Ergun'un derlemesi yer almıştır.

Bir de bir beyiti ele alalım.
*Nazlı yârdan bana geldi bir nâme
Eğer doğru ise kurdı belimi* (Ergun 1971: 209)

x
*Yenile bir haber geldi sıladan
Eğer gerçek ise büktü belimi* (Ergun 1971: 359; Güney'den)

Gidenler (*yar-nâme*), gelenler (*yenile-sıla*). İkinci mısralardan acaba hangisi daha etkili? *bel kırmak-bel bükme* ikilisi için neler söyleyeceğiz?

Örnek

Kişi adlarının alınmasında da ilgi çekici özellikler görülmektedir. Adların bazıları bölge ağzının özelliğine göre şekillendirilmiştir: *Hatice-Hatça, Şerife-Şerfe, Ayşe-Eşe-Eşşe, Emine-Emne*, vb. Bu adlardan ikisi ile ilgili görüşlerimizi kısaca ekleyelim.

Ayşe-Eşe-Eşşe

Ad, yukarıda yazıldığı gibi aynı mısra da üç ayrı yazımla görülüyor:

Ayşe'nin kaşı da kalemden ince

(Öztelli 1978: 108; Cunbur 1973: 219; Uyguner: 1989: 105; Özdemir 2006: 199)

Eşe'nin kaşı da kalemden ince

(Başgöz 2003: 39; Sakaoğlu 2004: 476)

Eşşe'nin kaşı da kalemden ince

(Ergun1971: 93; Karaer1973: 151)

Son bir kaynak daha vermek isterim. Ali Ozanemre, 2007'de yayımlanan *Döne Döne Karacaoğlan* adlı eserinin sözlüğünde adı *Eşe* olarak vermekte, "Ayşe adının değişik bir söylenişi" diye açıklamaktadır (s. 442).

Kaynaklarda adın bu kadar farklı şekillerde yer alması elbette şaşırtıcıdır. Kim, neye göre adı belirlemektedir? Derleyiciler kendilerine verilen adı aynen almak zorundadır, ama değişikliğe işaret ederek adı *Ayşe, Eşe ve Eşşe* olarak verebilirler.

Karaca Oğlan ile ilgili olarak iki sözlük hazırlayan Sıtkı Soylu da adı *Eşşe* (1974: 18; 1997: 32) olarak vermektedir.

b. *Emine-Emne*

Ad, kaynaklarda aşağıdaki şekillerde geçmektedir:

Emine'yi dersen incedir ince

(Cunbur ve Özdemir, aynı yerler)

Emne'yi der isen incedir ince

(Ergun, Öztelli, Karaer, Uyguner, Sakaoğlu; aynı yerler.)

Biz kitabımızın yeni baskısı için ilk mısraı yeğledik. Burada öbür kelimele-
rin söylenişlerinden kaynaklanan bir se-
bep görülyor. *Der-isen / dersen* söylenişi
Emine / Emne farklılığına yol açmakta-
dır.

Başgöz'de bu adın yer almamasının
sebebi, yerine, bizce gözden kaçmaya
bağlı olarak *Esmé* adının ikinci defa kul-
lanılması olabilir.

Üzerinde durulması gereken önemli
konulardan biri de *eydür* kelimesi ile tü-
revlerinin kullanılmalarıdır: *der, der ki,*
der de, diyor, söyler, eder, hey der, da der.
Bu söyleyişlerin yer almadığı mahlaslar
dörtlüklerinin sayısı da az değildir. Bu
konu bağımsız bir yazıya konu olabile-
cek genişliktedir.

SONUÇ

Karaca Oğlan ile ilgili olarak ma-
kale, bildiri ve kitap hazırlayanlarla
onun şiirlerini derleyenlerin şiirlerin
yazıya aktarılması konusundaki tutum-
ları önemli farklılıklar göstermekte-
dir. Elbette bu farklılık sadece Karaca
Oğlan'ın şiirleriyle sınırlı olmayıp bütün
âşıkların alın yazısıdır. Bu sorunun çö-
züm yolu var mıdır? Vardır ama uygula-
namaz! Çünkü biz yazım (imla) konu-
su çözememiş bir toplumuz. Alt sınırdaki
birleşmemiş gereken yazım konusu, bil-
gi yığınının âdeta savrulup gitmesine
yol açmaktadır. Hakemlik yaptığımız
bilimsel dergilere gönderilen yazılarda
görülen gelişigüzel, âşık edebiyatı
araştırmacılarının makalelerinde de görül-
mektedir. Günümüzde bile; *hala-hâlâ,*
hal-hâl, kar-kâr, vb. çok kolay ayırt edi-
lebilecek ikililerin yazımında gereken
özeni göstermeyen meslektaşlarımız
âşık edebiyatı ürünlerinde de aynı duru-

mu sergilemektedirler.

Karaca Oğlan'ın şiirleri arasında
cönk, mecmua ve yazmalarda yer alan-
ların ölçüt olarak ele alınması düşünü-
lebilirse de kâtibin tasarrufunu ve alana
yakınlığını tam olarak bilemediğimiz
için kesin sonuca ulaşamayız.

Bizim önerimiz şudur: Karaca Oğ-
lan şiirlerini hangi Türkçeyle söylemiş-
ti? Bölge ağzıyla mı, yoksa pek çok ki-
tapta yer aldığı gibi İstanbul Türkçesiyle
mi? Elbette onun kelimeleri ikinci gru-
bun kelimeleriydi ama o, birinci grubun
Türkçesiyle, yaşadığı coğrafyanın ağzıyla
söylüyordu. Bunun sonucu olarak da
pek çok il ve ilçemiz, onun şiirlerindeki
yerel kelimeleri ve onların söyleyişlerini
tanık tutarak sahiplenmeye çalışmakta-
dırlar.

Acaba Karaca Oğlan; şiirlerini
okurken *avara et-, eşkere, güçücükten,*
ırast gel-, melhem, öldürmüyon, sarabi-
lin mi, vb. ifadelerini böyle mi söylemiş-
ti, yoksa; *âvâre et-, âşikare, küçücükten,*
rast gel-, merhem, öldürmüyorsun, sara-
bilir misin şeklinde mi söylemişti? Zaten
ikinci söyleyişlerin bazıları hece sayısını
da artırıyor. Bize Çukurova'dan gönderi-
len Karaca Oğlan şiirleri hep bölge ağzı-
nın özellikleri göz önünde bulundurula-
rak yazılıp gönderilmişti.

Buraya kadar söylediklerimizin bü-
tününü özetleyecek olan iki dörtlük ver-
mek istiyoruz. İlk dörtlük, İrfan Can'ın
gönderdiği, Kadırlı'nın Söğütlüdere
köyünde oturan Mustafa Adaş'tan der-
lenen, beş dörtlükten oluşan şiirin dör-
düncü dörtlüğüdür:

Uvanın zahmeti üceden beter
Yüce dağ başında can otu biter
Toplamış guşları gukgucuk öter
Ötüşür angıdı gazı dağların (Saka-
oğlu 2004: 777)

Aynı dörtlük, Ergun'da yine beş
dörtlükten oluşan bir şiirin üçüncü dör-

lügü olarak yer alır:

*Yüce dağ başında can otu biter
Bir zâlim geldi de ölümden beter
Seyfisi top olmuş kuzusu öter
Çekilmez elvanın nâzım dağların*

(1971: 372)

Bu iki dörtlüğe karşılaştırmalı olarak eğilelim:

Dörtlük, derlemede dördüncü, yayımlanmış metinde üçüncü dörtlük olarak yer almaktadır.

Derlemedeki ikinci mısra yayımlanmış metinde birinci mısra olarak yer almaktadır.

Aynı mısraların kafiyesi *beter* kelimesi üzerine kurulmuş olmakla birlikte ortak olan başka bir kelime yoktur.

Üçüncü mısralar kuşlarla ilgili olmakla birlikte türleri farklıdır: *gukgucuk-seyfi*.

Sonuncu mısralar da bütünüyle farklıdır. Derleme yine kanathılar üzerine kurulmuşken yayımlanmış metinde bambaşka bir konu ele alınmıştır: Dağların elvanı ve nazımın çekilmemesi. (Bu mısra Ergun'da *nâzım* olarak yanlış yazılmıştır, ara kelimeler *elvanı, nazı* olmalıdır.)

Derlemedeki *uva* (ova), *zahmet*, *toplan-*, *ötüş-* kelimeleri ikinci dörtlükte yok. Buna karşılık ikinci dörtlükteki *zâlim*, *ölüm*, *top ol-* (toplanmak), *kuzu* (yavru) kelimeleri de derlemede yoktur. Önceki maddelerde gösterilen farklı kelimeler buraya alınmamıştır.

Sözü bağlayalım: Karaca Oğlan'ın dilinden çıkmış şiiri bulmak çok zordur. Bize düşen, ona en yakışan şekli bulmaktır. Kitaplara geçen şiirler ancak onun söylediklerinin kitabi şekle sokulmuş yeni (!) şekilleri olacaktır. Ancak bu müdahaleler, kafiyeyi veya hece sayısını etkileyecekse dokunulmaktadır. Bütün yazılı kaynaklar (kitaplar); *doldurmuyon*, *bildirmiyon*, *kaldırmuyon*, *del'ediyon*,

öldürmüyon, *diyön* söyleyişlerine dokunmıyor, aynen koruyor. Çünkü onları bugünkü şekillerine getirirseniz hece sayısı, durak, vb. ortadan kalkacaktır. O hâlde Karaca Oğlan üzerine çalışacak olanlar pek çok konuda dikkatli olmalı ve gereken bilgi ile donanmış olmalıdır. Onlar, şiir bilgisinin yanında bölgenin dil özelliklerini de bilmeli, daha önceki araştırmacıların bu tür metinlere yaklaşımlarındaki duyarlılıklarına ulaşmalıdırlar.

KAYNAKLAR

- Başgöz, İlhan (2003), *Karac'oğlan*, İstanbul, öbür bs. 1977, 1984, 1992.
- Cunbur, Müjgân (hızl.) (1973), *Karacaoğlan / Şiirler*, Ankara, 2. bs. 1985.
- Ergun, Saadetin Nüzhet (1971), *Karaca Oğlan / Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul, öbür bs. 1927, 1933, 1935, 1938, 1942, 1944, 1945, 1955, 1956, 1958, 1960, 1967, 1974, vb.
- İbrahim Şinasi-Ebüzzıya Tevfik (1887), *Durub-ı Emsal-i Osmaniyye*, İstanbul, öbür bs. 1863, 1885.
- İzbudak, Veled (hızl.) (1936), *Atalar Sözü*, İstanbul.
- Karaer, Mustafa Necati (hızl.) (1973), *Karacaoğlan / Hayatı-Sanatı-Şiirleri*, Ankara, 2. bs. İstanbul 1985.
- Köprülü, Fuad (1962), *Türk Şairleri II / XVII. Asır Şairlerinden: Gevheri-Âşık Ömer-Karacaoğlan*, Ankara.
- Mahmûd, Kâşgarlı (1939), *Divânü Lûgati't-Türk* (ter. Besim Atalay) Ankara.
- Megiser, Hieronymus (1612), *Institutionum Linguae Turcicae*, Leipzig.
- Oy, Aydın (1972), *Tarih Boyunca Türk Atasözleri*, İstanbul.
- Ozanemre, Ali (2007), *Döne Döne Karacaoğlan*, Ankara.
- Özdemir, Ahmet (2006), *Dört Yüzüncü Yılında Karacaoğlan*, İstanbul.
- Öztelli, Cahit (1970), *Karacaoğlan / Bütün Şiirleri*, İstanbul, öbür bs., 1970, 1971, 1972, 1974, 1978, 1983, 2000.
- Sakaoğlu, Saim (2004), *Karaca Oğlan*, Ankara.
- Şemseddin Sami (1317), *Kâmus-ı Türkî*, Dersaadet.
- Soylu, Sıtkı (1974), *Karacaoğlan / Sözlük, Bibliyografya, Deyişat, Etnografik ve Topografik Bilgiler*, İçel.
- Soylu, Sıtkı (1997), *Örnekleme Açıklamalı Karacaoğlan Sözlüğü*, Mersin.
- Türkçe Sözlük* (2005) (10. bs.), Ankara, Türk Dil Kurumu yayını.
- Uyguner, Muzaffer (1989), *Karacaoğlan / Yaşamı-Sanatı-Şiirlerinden Seçmeler*, Ankara.